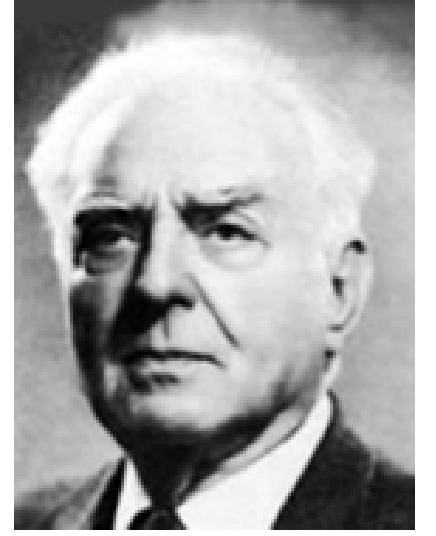

Refi' Cevad Ulunay

Türk Gazeteci, yazar.

II. Meşrutiyet, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemi Türk basınının güçlü ve muhalif kalemi olan Refi' Cevad, babasının memuriyetle görevli olduğu Şam'da, 1890'da doğmuştur. Aslen Seydişehirli olup Konya'ya yerleşen bir aileye mensuptur. Annesi Makbule Hanım, babası ise Hakkârî ve Rize mutasarrıflığı ile Beypazarı kaymakamlığı görevlerinde de bulunmuş olan Ankara Valisi Ali Muhiddin Paşa'dır.

Ailesi, büyük dedesi Mehmet Şerif Efendi'den itibaren Osmanlı bürokrasisinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Amcası Mehmet Emin Efendi, Konya İdare Meclisi Başkâtibiyken II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Konya mebusu seçilerek I. ve II. devre Konya mebusluğu yapmıştır. Ailesinin ilk çocuğu olan Refi' Cevad, babasının görev yerinin Anadolu'da ve Suriye'de sık sık değişmesi nedeniyle Şam Defterdarlığından emekli olan dedesi tarafından İstanbul'a götürülmüş ve çocukluğu Vefa'daki bir konakta geçmiştir.

Refi' Cevad, ilkokulu Vefa'da Taşmektepe, ortaokulu ise Veznecilerdeki Şemsü'l-Maarif isimli özel ortaokulda tamamlamıştır. Bu okuldaki eğitimi sırasında Refik Halit (Karay) ile başlayan arkadaşlığı daha sonra Galatasaray Lisesinde, gazetecilik yaşamında ve sürgün günlerinde bile devam etmiştir. Ortaokuldan sonra Mektebi Sultaniye yani Galatasaray Lisesine kayıt olan Refi' Cevad, 1909'da Galatasaray Lisesinden mezun olmuştur. Kendi deyimiyle Fransa Siyasi Bilimler Fakültesi gibi işlev gören bu okulda iyi derecede Fransızca öğrenmiştir.

Galatasaray Lisesinde geçirdiği yıllar onun siyasi görüşünün oluşmasında etkili olmuştur. Bu okulda dönemin önemli edebî ve siyasi simalarından dersler almıştır. Hocaları arasında Joseph Von Hammer'in Osmanlı Tarihi'ni dilimize çeviren Ata Bey, Servet-i Fünûn edebiyatının önemli isimlerinden Recaizade Mahmut Ekrem Bey, Muallim Feyzi Efendi, Rifat Bey, Muallim Naci Bey ve Babanzade Naim Bey bulunmaktaydı. Ayrıca Hacı Zihni Efendi, Veled Çelebi, Mecid Efendi, Said Bey, Abdurrahman Şeref Bey ve Tefik Fikret de Galatasaray'daki hocaları arasındaydı.

Refi' Cevad, gazetecilik mesleğine 1908'de Ferda gazetesinde başlamıştır. 1909'da Tanin gazetesinin saray muhabiri olmuştur. Bir süre sonra ise İkdâm gazetesine geçmiş ve yazı işleri müdürü olan Yunus Nadi (Abalıgölu) Bey'e yardımcı olmuştur. Daha sonra yeniden Tanin gazetesine dönen Refi' Cevad, bir süre sonra Şehrah gazetesine geçerek bu gazetenin yazı işleri müdürlüğü görevini üstlenmiştir. II. Meşrutiyet döneminin karışık siyasi ortamında Hürriyet ve İtilaf Fırkasına girerek siyasetin içerisinde de aktif şekilde yer almıştır. Hatta bu fırkanın 2-9 Haziran 1913 tarihlerinde düzenlenen yegâne kongresinde Kadri Bey (Gazeteci Pehlivan Kadri) ile birlikte fırka nizamnamesinde değişiklik yapılmasını teklif etmiş ve bu teklifleri kabul edilmiştir.

Refi' Cevad, 3 Kasım 1910-10 Ekim 1912 tarihleri arasında yayınlanan Gıdık gazetesinde de zaman zaman yazılar yayınlamıştır. Gazetenin otuz altı sayısına başyazarlık yapan Refi' Cevad, "Arı, R.C. , Nokta, Virgöl" gibi müstear isimlerle toplam 68 yazı kaleme almıştır. Ancak onun basın dünyasındaki ünü Alemdar gazetesiyle olmuştur.

Refi' Cevad, 11 Haziran 1913'teki Mahmut Şevket Paşa suikastından sonra İttihat ve Terakki Fırkası tarafından aralarında Refik Halit'in de bulunduğu birçok muhalif isimle birlikte Sinop'a sürgüne gönderilmiştir. Bu nedenle çıkarmakta olduğu Alemdar gazetesi de kapanmıştır. Kısa bir süre sonra başlayan I. Dünya Savaşı sırasında Rus gemilerinin Sinop'u bombalaması üzerine sürgün yeri değiştirilerek Çorum'a gönderilmiştir. Çorum'daki sürgünü sırasında Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderdiği 11 Aralık 1916 tarihli dilekçesi ile affını istemiştir. Refi' Cevad, dilekçesinde üç yıl Sinop'ta sürgün hayatı yaşadığını, sürgünde bulunan bazı kişilerin kaçtığını, bazılarının ise affedildiğini belirterek kendisinin ne kaçtığını ne de tahliye edildiğini hatta bununla da yetinilmeyerek Çorum'a gönderildiğini ifade etmiştir. Yaşadığı olaylar nedeniyle genç yaşında ihtiyar bir görünüm kazandığını da belirten Refi' Cevad, babasının emeklilik sonrasında Konya'ya döndüğünü, amcası Veled Çelebi'nin ise Konya Mevlana Dergâhı postnişi olduğunu belirterek aile fertlerinin hatırına affını istemiştir. Aynı dilekçesinde Çorum'da yaşadığı zor şartlar nedeniyle hastalandığını ve bu durumuna dair raporlar aldığını da belirtmiştir.

20 Aralık 1916'da ise Ankara Mutasarrıflığına bir dilekçe gönderen Refi' Cevad, bu dilekçesinde dört senedir günahsız yere sürgünden sürgüne gönderildiğini, vatana hizmet edeceği yerde maddi ve manevi birçok şeyden mahrum kaldığını, sağlığının bozulduğunu ve bu durumun sürgünde düzelemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Dâhiliye Nezaretine gönderdiği dilekçesinin ekinde yer alan doktor raporunun kontrol edilerek onaylanması için belediye doktoruna havale edilmesini de istemiştir.

Ankara Valiliği, 6 Ocak 1917'de Refi' Cevad'ın taleplerini bir yazı ile hükûmete iletmiştir. Bu yazıda Çorum'da bulunduğu sürede kötü hâlinin görülmediği ve nefsinin terbiye ettiği belirtilmektedir. Ancak bütün bu bürokratik çabalara rağmen Refi' Cevad affedilmemiştir. Sadece sürgün yeri Çorum'dan babasının ve amcasının bulunduğu Konya'ya alınmıştır. Onun sürgün hayatı ancak Talat Paşa'nın hükûmetten çekilmesinden sonra 20 Ekim 1918'de sona ermiş ve İstanbul'a dönmüştür.

Refi' Cevad'ın, İttihat ve Terakki'ye duyduğu nefret ve olayları değerlendirmedeki hataları onun Millî Mücadele'yi, İttihatçıların bir organizasyonu olarak görmesine neden olmuştur. Bu nedenle hem Kuvayimilliyeyi hem de Mustafa Kemal Paşa'yı ağır bir şekilde eleştirmiştir. Padişahı kurtuluşun tek alternatifi olarak görmüş ayrıca İngiliz mandasını savunmuştur. Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması üzerine Refi' Cevad, Lozan Barış görüşmelerinin başlamasını bile beklemeden 1922 yılı Kasım ayında İngilizlere sığınarak Türkiye'den ayrılmıştır.

Vatana ihanet suçuyla Ankara Asliye Ceza Mahkemesi tarafından idama mahkûm edilen Refi' Cevad, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin almış olduğu bir kararla 1924'te, 150'likler listesine dâhil edilmiştir. 1927'de ise vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Ülkeden ayrılmasından sonra bir süre Suriye'de kalan Refi' Cevad, buradan Paris'e geçmiş ve uzun bir süre burada ikamet etmiştir. Paris'te bulunduğu ilk yıllarda Millî Mücadele yerine saltanat taraftarlığı görüşünü devam ettirmiştir. 150'likler içerisinde yer alan eski Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in çıkardığı "La Republique Enchainée (Zincire Vurulmuş Cumhuriyet)" isimli gazeteye Trabzonlu Ömer Fevzi ve firari Refik Bey ile katkıda bulunmuştur. Bu gazete Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet adamlarına ve inkılaplara karşı yazılarla doludur. Ancak bir süre sonra Mehmet Ali Bey ile aralarının açılması üzerine geçim sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Bu dönemde Paris'te, Grant Bulvarı üzerindeki bir berber dükkânında "Jan" adıyla

saç yıkayarak ve ortalık hizmeti yaparak geçimini sağlamıştır. Aslında yurt dışına çıktığı ilk günlerden itibaren maddi sıkıntılar çeken Refi' Cevad, 1925'te Padişaha göndermek üzere bir mektup yazmıştır. Bu mektubunda ortaya çıkan inkılap hareketinin kendisine bağlı olanları "hazan rüzgârına tutulmuş" gibi darmadağın ettiğini söyleyerek bu açıdan Ali Kemal'e gıpta ile bakılması gerektiğini, çünkü kendileri bin defa ölürken Ali Kemal'in bir defa ölerek kurtulduğunu belirtmiştir.

Refi' Cevad, mektubunun devamında Padişaha hem sitem etmiş hem de sığınma talebinde bulunmuştur. Bükreş Elçiliğinin raporunda "din ve millet haini, az bir paraya her şeyi satan ve yurda dönmesi uygun olmayan bir adam" olarak nitelendirilen Refi' Cevad, 1932'de garajlarda otomobil yıkayarak, berber dükkânlarına kahve ve su taşıyarak geçimini sağlamıştır. Aleyhte bir davranışı görülmemekle birlikte, kişiliği gereği ve maddi sıkıntıları nedeniyle aleyhte ve lehte bir fırsatı kaçırmayacağı ihtimali dikkate alınarak Paris Konsolosluğu tarafından takip edilmiştir.

Paris'te bulunduğu dönemde Gümölcineli İsmail, Ömer Fevzi ve Tahir Ali gibi diğer bazı 150'likler ile görüştüğü bilinen Refi' Cevad, 150'likler tarafından ikiyüzlülükle suçlanmıştır. Hatta Mehmet Ali Bey, Tahir Ali ile Refi' Cevad'ı 1928'de aralarında yaptıkları anlaşmaları Ankara'ya ihbar etmekle suçlamıştır. Bu nedenle Mehmet Ali Bey ile arası iyice açılmış ve maddi sıkıntılarına çare aramaya başlamıştır. Bu süreçte Natan Sineması'nda bilet kontrolörü olarak çalışmıştır.

Refi' Cevad, içerisine düştüğü maddi sıkıntılar sonrasında gerek Türkiye Cumhuriyeti'ni gerekse de Mustafa Kemal Paşa'yı daha farklı değerlendirmeye başlamış ve Cumhuriyet aleyhtarı hareketlerden uzak durmuştur. 1933'teki af söylentilerinden sonra "Başvekil Hazretleri" başlığı ile yazdığı mektubunda kısaca "tahsiline, terbiyesine ve tecrübesine acıyarak gurbet felaketi içinde heder olan hayatının bu durumuna son verilmesini" istemiştir. Ancak bu isteği karşılık bulmamıştır. 1935'te ise Atatürk'ün hastalığı ile ilgili haberlerin duyulmasından sonra kaleme aldığı mektubunda üzüntüsünü dile getirmiştir. 1938'de bütün 150'liklerin affedilmesi üzerine yurda dönmüştür.

Refi' Cevad'ın, gazeteciliğini 1938'den önce ve sonra olmak üzere ikiye ayırmak gerekir. Sürgün hayatının sona ermesinden sonra gazetecilik mesleğine geri dönmüştür. Bu yeni dönemde 1940-1944 yılları arasında Tan gazetesinde, 1944-1952 yılları arasında Yeni Sabah gazetesi ile Salon dergisinde, 1952'de Hizmet'te, 1953-1968 yılları arasında ise Milliyet gazetesinde yazarlık yapmıştır. Bu gazetede yer alan "Takvimden Bir Yaprak" isimli köşesinde anı, gezi, edebiyat, tiyatro ve müzik yazıları kaleme almıştır. 1938'den sonraki süreçte devrinin en önemli gazetecilerinden biri olmuştur. Gazetecilik mesleğinin püf noktalarını hocam dediği Yunus Nadi'den öğrendiğini belirtmektedir. Ayrıca İkdam gazetesinin sahibi Ahmet Cevdet Bey'in de üzerinde hocalık hakkı bulunduğunu ifade etmektedir. Bir musikisever de olan Refi' Cevad, İstanbul Belediyesi Devlet Konservatuvarında Tasnif Kurulu üyesi olarak da çalışmıştır.

Türk basınının 58 yıllık usta kalemi, 78 yaşında iken 4 Kasım 1968 Pazartesi günü İstanbul'da vefat etmiştir. Amcası Veled Çelebi tarafından kendisine gönderilen şecereye göre Mevlana soyundan gelen ve bununla her fırsatta iftihar eden Refi' Cevad'ın cenazesi vasiyeti üzerine 7 Kasım 1968 Perşembe günü Konya'da, Mevlana Türbesi'nin karşısındaki Üçler Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Refi' Cevad, usta bir gazeteci olmasının yanı sıra üretken de bir yazardı. Roman, hikâye, piyes, gezi yazısı, hatıra, tercüme ve inceleme alanlarında birçok eser yazmıştır. 1910-1959 yılları arasında 11 adet roman kaleme almıştır. Bu romanlardan dördü tefrika hâlinde yayımlanırken yedi tanesi kitap olarak basılmıştır. Kitap olarak basılan romanları arasında Üçler (1921), Köle (1941), Sayılı Fırtınalar (1955, Bu eser 1994'te 'Eski İstanbul Kabadayıları Sayılı Fırtınalar'

adıyla yeniden yayımlanmıştır), Dağlar Kralı Balıkçı Ethem (1955), Eski İstanbul Yosmaları (1959), Mermer Köşkün Sahibi (1959) ve Bir Başka Âlem (1964) bulunmaktadır. Tefrika hâlinde yayımlanmış romanları ise Mebusun Aşkı (Gıdık), Hazreti Ali (Milliyet), Selahaddin Eyyubi (Tan) ve Barbaros'un Aşkı (Yeni Sabah) isimli eserleridir. Bununla birlikte Ferdâ, Kalem, Alemdar, Gıdık, Peyam-ı Sabah, Yeni Kalem, Tan ve Mizah'ta yayınlanmış 86 adet de hikâyesi bulunmaktadır. Bu hikâyeler gazete ve dergilerde tefrika olarak kalmış kitap olarak yayımlanmamıştır. Ayrıca Refi' Cevad'ın gazetelerde ve dergilerde tespit edilmiş otuz bir adet de piyesi bulunmaktadır. Bu piyesler de gazete sayfalarında kalmıştır. Gezi yazıları ise "Hindistan'da Gördüklerimiz" ve "İhtişam Diyarı Hindistan" isimli eserlerinde toplanmıştır. Hatıralarını ise "Sürgün Hatıraları: Menfâlar ve Menfiler", "Enkaz Arasında", "Bu Gözler Neler Gördü" isimli eserlerinde toplamıştır. Refi' Cevad'ın, "Rıza Tevfik Şiirleri ve Mektupları" isimli bir de inceleme eseri bulunmaktadır. Refi' Cevad ayrıca birçok eseri tercüme yoluyla dilimize kazandırmıştır. Bu eserlerden bazıları kitaplaşmış bazıları ise Tan, Yeni Sabah ve Alemdar gazetelerindeki tefrikalarıyla kalmıştır. Onun eserlerine dair ayrıntılı listeler ve açıklamalar Özgül Özbek Giray'ın doktora tezinde bulunmaktadır.

Erol KARCI

KAYNAKÇA

ACEHAN, Abdullah, "Refii Cevad Ulunay ve Alemdar Gazetesi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S 188, Ekim 2010, s.119-138.

BİNGÖL, Sedat, **Yüzellilikler Meselesi**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

BİRİNCİ, Ali, **Hürriyet ve İtilâf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.

CAN, Muhammet, **Gıdık Gazetesi, İnceleme, Tahlilî Fihrist, Seçme Metinler**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Cumhuriyetin 50. Yılında Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın, Der. İhsan Ilgar, Kervan Yayınları, İstanbul 1973.

ERSAYDI, Alper, **Türklüğün Anadolu'dan Tasfiyesi, Alemdar Gazetesine Göre Mütarekede İttihatçılık**, AKY Basım Yayın, İstanbul 2011.

GÖVSA, İbrahim Alâettin, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, Ankara 1946.

HALICI, Şaduman, **Yüzellilikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998.

<http://www.oktayaras.com/refi-cevat-ulunay/tr/29513/rand/0/0/0/Refi%20Cevad/1>, Erişim Tarihi: 28.02.2021

<https://core.ac.uk/download/pdf/38317845.pdf>, Erişim Tarihi 02.07.2023

İNÜĞUR, M. Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul 1993.

KARCI, Erol, KARCI, Betül, " Vakit ve Alemdar Gazetelerine Göre Mütareke Dönemi (1 Kasım 1918-31 Ocak 1919)", **Mondros Mütarekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşının Sonu Mütarekeler ve Barış Antlaşmaları**

Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 24-26 Ekim 2018, Kahramanmaraş, Cilt II, Ankara 2019, s.773-817.

MIHÇI, Sebahaddin, **Refi Cevad Ulunay ve Alemdar Gazetesi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2020.

OYMAK, Alparaslan, "Refi Cevad Ulunay'ın Eleştirmenliği", **Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/6, Spring 2014, s.827-841.

ÖZBEK GİRAY, Özgül, "Refi Cevad Ulunay'ın Gazetecilik Üzerine Yazıları", **e-GİFDER, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, C 7, Uluslararası Türk Dünyası Nasın Sempozyumu Özel Sayısı, Aralık 2019, s.1675-1693.

ÖZBEK GİRAY, Özgül, **Kültür ve Edebiyat Hayatına Katkılarıyla Refi Cevad Ulunay**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ocak 2019.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, II. Cilt, Ed. Murat Yalçın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

TUNÇ, Ahmet, **Alemdar Gazetesine Göre İstiklal Savaşı'nda İç Politika (1919-1921)**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 2019.

TÜZÜN, Dilek, **Türk Basın Hayatında Muhalif Bir Tavır: Alemdar Gazetesi (1919-1921)**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2019.

ULUNAY, Refii Cevad, **Menfâlar/Menfiler, Sürgün Hatıraları**, Yay. Haz. H. Hüsnü Kılıç, Arma Yayınları, İstanbul 1999.

UYANIK, Necmi, MIHÇI, Sebahaddin, "Refi Cevat'ta Siyasi Düşüncenin Değişimi Üzerine", **Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2014, S 12, s.315-329.

ÜNAL, Yenal, **Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.

YÜCEBAŞ, Hilmi, **Ulunay, Hayatı-Hatıraları-Eserleri**, Arkın Dağıtım Limited Şirketi, İstanbul ty.

21/04/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/refi-cevad-ulunay-ve-alemdar-gazetesi/?pdf=3929> adresinden erişilmiştir